

ZBORNÍK SLOVENSKEHO NÁRODNÉHO MÚZEA
ANNALES MUSEI NATIONALIS SLOVACI

ARCHEOLÓGIA
SUPPLEMENTUM 12

ĽUDIA A HORY – ARCHEOLOGICKÁ PERSPEKTÍVA

Interakcie ľudských spoločností horských
a podhorských oblastí západného Slovenska

BRATISLAVA – NITRA 2019

**ĽUDIA A HORY
– ARCHEOLOGICKÁ PERSPEKTÍVA**

**Interakcie ľudských spoločností horských a podhorských oblastí
západného Slovenska**

**Igor Bazovský – Gertrúda Březinová
(editori)**

**ANNALES ZBORNÍK
MUSEI SLOVENSKÉHO
NATIONALIS NÁRODNÉHO
SLOVACI MÚZEA**

ARCHEOLÓGIA SUPPLEMENTUM 12

BRATISLAVA 2019

SLOVENSKÉ NÁRODNÉ MÚZEUM – ARCHEOLOGICKÉ MÚZEUM
ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV SLOVENSKEJ AKADEMIE VIED

**ĽUDIA A HORY
– ARCHEOLOGICKÁ PERSPEKTÍVA**

**Interakcie ľudských spoločenských horských a podhorských oblastí
západného Slovenska**

**Igor Bazovský – Gertrúda Březinová
(editori)**

Publikácia bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe zmluvy
č. APVV-15-0491.

BRATISLAVA – NITRA 2019

Igor Bazovský – Gertrúda Březinová (editori)

Ludia a hory – archeologická perspektíva

Interakcie ľudských spoločností horských a podhorských oblastí západného Slovenska

Bratislava – Nitra 2019

Zborník Slovenského národného múzea

Annales Musei Nationalis Slovaci

Archeológia, Supplementum 12

Redakčná rada
PhDr. Juraj Bartík, PhD., Bratislava
doc. PhDr. Gertrúda Březinová, CSc., Nitra
Mgr. Radoslav Čambal, PhD., Bratislava
PhDr. Beáta Egyházy-Jurovská, Bratislava
PhDr. Zdeněk Farkaš, PhD., Bratislava
doc. PhDr. Matej Ruttkay, CSc., Nitra
prof. PhDr. Stanislav Stuchlík, CSc., Opava
Dr. Eric Vrba, Boston

Preklad do nemeckého
a anglického jazyka REELS, s. r. o., Stephanie Staffen, Mgr. Viera Tejbusová a autori

Počítačová sadzba Beáta Jančíková

Návrh obálky Mgr. Radoslav Čambal, PhD., Beáta Jančíková

Na obálke Mapa Bratislavskej župy Samuela Mikovíniho z roku 1733
a fotografia depotu z doby bronzovej z Unína

Tlač Tlačiareň a vydavateľstvo Slza, spol. s r.o., Poprad

Vydali Slovenské národné múzeum – Archeologické múzeum
Archeologický ústav Slovenskej akadémie vied

Náklad 500 kusov

Publikácia je recenzovaná.

Za jazykovú úpravu príspevkov zodpovedajú autori.

APVV

© Slovenské národné múzeum – Archeologické múzeum, 2019

© Archeologický ústav SAV, 2019

ISSN 1336-6637

ISBN 978-80-8060-458-5

OBSAH

Predslov	7
 Igor Bazovský	
Horské a podhorské oblasti západného Slovenska a ich vzťah k osídleniu od praveku po obdobie včasného stredoveku	9
Gebirgs- und Vorgebirgsgebiete der Westslowakei und ihre Beziehung zur Besiedlung vom der Urgeschichte bis zum Frühmittelalter	13
 Juraj Bartík – Zdeněk Farkaš – Pavol Jelínek	
Bronzehortfunde aus den Kleinen Karpaten und ihren Vorgebirgsgebieten	15
Hromadné nálezy bronzov z Malých Karpát a ich podhorských oblastí	100
 Tomáš Zachar – Juraj Bartík – Zdeněk Farkaš	
Chemická analýza medených a bronzových artefaktov z depotu zo Svätého Jura I a súboru z Bukovej I. Príspevok k problematike prehistorickej ťažby medi v pohorí Malé Karpaty	103
Chemische Analyse der Kupfer- und Bronzeartefakte vom Hortfund aus Svätý Jur und vom Fundkomplex aus Buková I Beitrag zur Problematik der prähistorischen Kupferabbau im Gebirge der Kleinen Karpaten	117
 Pavol Jelínek – Tibor Lieskovský – Marián Marčíš – Matúš Sládok	
Elektrónový drôt z Dolných Orešian	119
Elektrondraht aus Dolné Orešany	124
 Lucia Benediková	
Archeologická topografia okresu Považská Bystrica. Pramene z neskorej doby bronzovej až strednej doby laténskej so zreteľom na nálezy depotov (prípadová štúdia stredné Považie)	125
Archaeological topography of Považská Bystrica district. Sources from Final Bronze age till Middle La Tène period with respect to the hoard finds (case study Middle Váh river valley)	150
 Gertrúda Březinová – Klaudia Daňová	
Sídlisko z doby laténskej v Bernolákove	153
Settlement from the La Tène period in Bernolákovo	176
 Radoslav Čambal – Branislav Kovár	
Značky na nádobách z doby laténskej na príklade lokality Bratislava – Vydrica	179
Bodenzeichen an Gefäßen aus der Latènezeit am Beispiel der Fundstelle Bratislava – Vydrica	187

Vladimír Turčan

K otázke výskytu včasnostredovekých hromadných nálezov železných predmetov na Záhorí a v Bratislavskej bráne	189
Zur Frage des Vorkommens frühmittelalterlicher Horte in Záhorie und Bratislavaer Tor	194

Zora Bielichová

Doba laténska na strednom a západnom Slovensku z pohľadu archeozológie	195
The La Tène period in Western and Central Slovakia from the archaeozoological perspective	236

Elena Blažová

Základné informácie o možnostiach a výstupoch informačného systému Archeologického ústavu SAV	239
Grundinformationen über die Möglichkeiten und Ausgänge des Informationssystems des Archäologischen Instituts der SAW	241

Skratky časopisov a periodík	243
---	------------

PREDSLOV

Moderný človek si dnes už nie vždy uvedomuje vzájomné prepojenie s prírodou, ktoré bolo samozrejme pre praveké a včasnodedinné spoločnosti. Vtedajší ľudia presne vedeli, kde budovať svoje sídla, kde pochovávať svojich zosnulých, kde sa nachádzajú zdroje surovín potrebné pre ich existenciu a kadiaľ vedú cesty, ktoré ich spájali s okolitým svetom. Písomné správy z tohto obdobia existencie ľudskej spoločnosti buď chýbajú, alebo sú veľmi skromné. Zostávajú „iba“ archeologické pramene, ktoré sa snažíme interpretovať – aj s pomocou prírodovedných disciplín – čo najpresnejšie a najpravdivejšie.

Publikácia *Ludia a hory – archeologická perspektíva : Interakcie ľudských spoločností horských a podhorských oblastí západného Slovenska* je výstupom riešenia projektu „Proces a zákonitosti osídlenia horských a podhorských oblastí západného Slovenska v praveku a včasnej dobe dejinnej“, ktorý sa realizoval z prostriedkov poskytnutých Agentúrou na podporu výskumu a vývoja v rámci zmluvy č. APVV-15-0491. Predkladané výsledky boli čiastočne prezentované na konferencii zameranej na aktuálny stav archeologického výskumu horských a podhorských oblastí západného Slovenska, ktorá sa konala 15. 11. 2018 v priestoroch SNM – Archeologického múzea v Bratislave. Nosnou témou knihy je ukladanie depotov v horských a podhorských oblastiach západného Slovenska a s tým súvisiaci vplyv geografického prostredia na osídlenie v týchto regiónoch, ako aj interakcie ľudských spoločností žijúcich v horách, na ich úpätiach i na nížinách. Časť príspevkov sa jednako venuje aj iným bádateľským okruhom v rámci skúmania vývoja osídlenia krajiny. Kľúčovými regiónmi v rámci projektového zámeru boli styčné územia horských a podhorských kultúrnych okruhov – najmä stredné Považie, Záhorie, stredné a horné Ponitrie. Ukázali sa ako mimoriadne vhodné na sledovanie trás pravekých a včasnohistorických komunikačných ťahov, ktoré viedli cez horské priesmyky a spájali jednotlivé sídliskové areály. Dobrým príkladom je napríklad situácia v regióne okolo pohoria Malé Karpaty. Viaceré články majú interdisciplinárny rozmer, bez ktorého si dnes už archeológiu ako vednú disciplínu nevieme predstaviť. Pri vyhľadávaní archeologických objektov v horskom teréne sa stále viac využíva snímkovanie technológiou LIDAR, riešenie otázok pôvodu surovín, technológie výroby, výživy a hospodárskych stratégií sa rovnako nezaobíde bez spolupráce s prírodovednými disciplínami. Významnou pomocou pri riešení problematiky osídlenia krajiny je geoinformačný systém dlhodobo budovaný na Archeologickom ústave SAV v Nitre.

Kolektív autorov – prevažne riešiteľov projektu – predloženou knihou jednak prezentuje výsledky svojho výskumu, jednak definuje nové okruhy bádania o interakciách ľudských spoločností žijúcich v rôznorodých geo-kultúrnych zónach so svojím prostredím i medzi sebou navzájom. Okrem jednoznačne nevyhnutnej interdisciplinárnej spolupráce je v budúcnosti potrebná cieleňá prospekcia a výskum ďalších oblastí, ktorému bude predchádzať stanovenie hypotéz a nastolenie konkrétnych bádateľských otázok.

Editori

FOREWORD

Modern people today are not always aware of their mutual interconnection with nature which was so common for prehistoric and early historic societies. The then people knew exactly where to build their settlements, where to bury their dead, where sources of raw materials necessary for their existence are located and where the roads connecting them with the surrounding world lead. Written documents from that period of existence of human society are either absent or are very modest. “Only” archaeological sources remain. We try to interpret them – also with help of natural sciences – as exactly and truly as possible.

The publication *The People and the Mountains – Archaeological Perspective : Interactions of Human Societies of Mountainous and Sub-mountainous Areas of Western Slovakia* is an output of the project called “The process and principles of settlement of the mountainous and sub-mountainous areas of Western Slovakia in Prehistory and Early History”, which was supported by funds provided by the APVV agency (Slovak Research and Development Agency) as part of Contract no. 15-0491. The submitted results have been partly presented at the conference focused on the current state of archaeological research of mountainous and sub-mountainous areas of Western Slovakia, which was held on November 15, 2018, in the premises of the SNM – Archaeological Museum in Bratislava. The main topic of the book is placing of hoards in mountainous and sub-mountainous areas of Western Slovakia and related influence of geographical environment on settlement in those regions as well as on interactions of human societies living in mountains, at foothills as well as in lowlands. Some contributions deal with other spheres of research within the study of development of the settlement of land. Bordering areas of mountainous and sub-mountainous cultural spheres – mainly the Central Váh river basin, Záhorie, Central and Upper Nitra river basin – were the key regions for the objective of the project. They turned out to be extremely suitable for monitoring of courses of prehistoric and early historic communications leading through mountain passes and connecting individual settlement areas. For instance, the situation in the region around the Little Carpathians is a good example. Several articles have an interdisciplinary character without which archaeology as a scientific discipline cannot be imagined today. The LIDAR technology is often used for imaging when searching for archaeological features in mountainous terrain; solving the question of the origin of raw materials, technology of production, nutrition and economic strategies cannot do without cooperation with disciplines of natural science either. The geoinformation system being created at the Institute of Archaeology of SAS in Nitra is a great help for solving the topic of settlement of the country.

The team of authors – mainly project investigators – present the results of their research in this book. It defines new areas of research regarding interactions of human communities living in various geo-cultural zones with their environment as well as their mutual interactions. Besides the inevitable interdisciplinary cooperation, targeted prospecting and research of other areas preceded by postulating hypotheses and defining specific research problems will be necessary.

Editors

HORSKÉ A PODHORSKÉ OBLASTI ZÁPADNÉHO SLOVENSKA A ICH VZŤAH K OSÍDLENIU OD PRAVEKU PO OBDOBIE VČASNÉHO STREDOVEKU¹

IGOR BAZOVSKÝ

Keywords: *mountain and sub-mountain areas, climatic conditions, fortifications, sources of mineral raw materials, roads.*

Abstract: *Mountainous and sub-mountainous areas of western Slovakia and their relation to settlement from Prehistory to the Early Middle Ages. Unlike the relatively densely settled lowland areas, mountain and sub-mountain areas were settled less intensively in Prehistory and the Early Middle Ages. The density of settlement in these areas was influenced by several factors. The most significant influence on the development of settlement was clearly the type of climatic conditions, but we must also take into consideration the social situation (social differentiation, pressure from foreign ethnic groups), and the need to search for sources of mineral raw materials. Trade routes, which are indicated by one-off finds of lost items, as well as by the lay-out of the terrain, had a much smaller influence on settlement.*

Úvod

Na rozdiel od pomerne husto osídlených nížinných oblastí boli horské a podhorské oblasti v praveku a včasnom stredoveku osídlené oveľa menej intenzívne. Hustota osídlenia tu bola determinovaná viacerými faktormi. Najvýraznejší vplyv na vývoj osídlenia mali jednoznačne klimatické podmienky a nadmorská výška, do úvahy však treba zobrať aj spoločenskú situáciu (sociálna diferenciacia, tlak cudzích etník), potrebu hľadania zdrojov nerastných surovín, či rôznu inú hospodársku činnosť, niekedy spojenú so sezónnym osídlením (ťažba dreva, lov, rybolov, zber liečivých rastlín a pod.). Oveľa menší vplyv na osídlenie mali obchodné trasy vedúce buď krížom cez pohoria, alebo aj po ich hrebeňoch. Tu treba zdôrazniť vzájomné interakcie obyvateľov horských a nížinných oblastí – predovšetkým nedostatok surovinových zdrojov na nížinách a naopak predpokladaná nízka výnosnosť pestovania poľnohospodárskych plodín v horských oblastiach viedla k potrebe vzájomného obchodu.

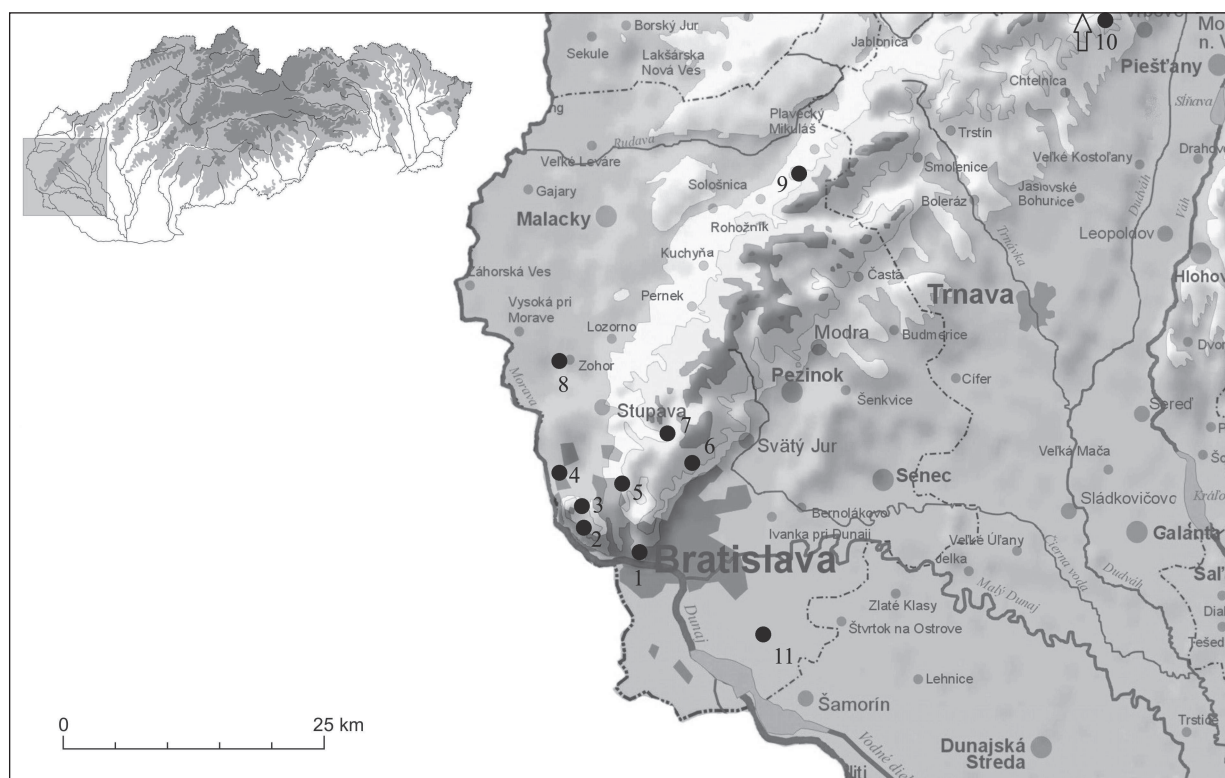
Vplyv klimatických podmienok na vývoj osídlenia

Osídlenie horských a podhorských oblastí je determinované špecifickými prírodnými podmienkami. Je prirodzené, že ľudia pri osídľovaní preferovali nížiny s teplejšou klímou a úrodnejšou pôdou, pred vyššie položenými chladnejšími a málo úrodnými oblasťami. Až nárast populácie vyvolal potrebu osídlenia aj menej úrodných oblastí. Preto sa prvé skupiny neolitických kolonistov usadzovali v úrodných oblastiach na nížinách a až neskôr dochádzalo k rozšíreniu sídliskových areálov do vyšších nadmorských výšok. Treba tiež počítať so sezónnym osídlením spojeným napr. s pastierstvom alebo rybolovom. Osídľovanie rôznych polôh ovplyvňovala aj zmena klímy. Napríklad v suchších obdobiach sú osídľované aj nivy, ktoré predtým neboli vhodné na osídľovanie, naopak nástup vlhkejšej klímy mal za následok zánik osídlenia na miestach ohrozených záplavami a spodnou vodou. Teplejšia klíma umožnila pestovanie plodín v oblastiach vhodných predtým len pre pastvu a tým aj posun osídlenia do vyšších nadmorských výšok.

Budovanie opevnení

Ďalší faktor, ktorý mal vplyv na osídľovanie horských a podhorských oblastí bolo budovanie fortifikácií na dobre brániteľných vyvýšených miestach. Príčiny ich budovania treba hľadať jednak v nestabilnej situácii v čase etnických pohybov, jednak v postupnej sociálnej diferenciacii pravekej spoločnosti.

¹ Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe zmluvy č. APVV-15-0491.

Obr. 1. Lokality spomínané v texte. 1 – Bratislava-hrad; 2 – Bratislava-Devín; 3 – Bratislava-Dúbravka; 4 – Bratislava-Devínska Nová Ves; 5 – Bratislava-Lamač; 6 – Bratislava-Rača; 7 – Borinka; 8 – Zohor; 9 – Plavecké Podhradie; 10 – Prašník; 11 – Dunajská Lužná.

Opevnené sídla sa stávajú symbolom moci, či už jednotlivca, nobility, resp. celého kmeňa. V niektorých prípadoch (napr. opevnenia v Bratislavskej bráne) boli budované na strategických miestach a na trasách obchodných ciest. Iné opevnenia neboli trvalo osídlené a slúžili ako refúgia v prípade nepriateľského útoku. Na juhozápadnom Slovensku sa s fortifikáciami po prvý krát stretávame v závere lengyelskej kultúry – na Hrádku pri Prašníku, kde je doložené palisádové opevnenie z tohto obdobia (*Farkaš/Plachá 2002, 73*). Tento jav súvisel pravdepodobne so začínajúcou sociálnou diferenciáciou, alebo aj s tlakom iných etníc. K výraznejšiemu nárastu počtu fortifikácií, ako aj k posunu osídlenia do vyšších polôh dochádza až v období badenskej kultúry. Budovanie opevnení pokračovalo aj v nasledujúcich obdobiach – v dobe bronzovej a železnej. Opevnené centrá moci boli často budované na strategických vyvýšených polohách na okrajoch pohorí a kontrolovali nížinné osady, ktoré ich zásobovali predovšetkým poľnohospodárskymi produktmi. V niektorých opevnených centrách a v ich predhradiach sa sústreďovala remeselná produkcia – napr. početné hromadné nálezy z doby laténskej z hradiska Pohanská pri Plaveckom Podhradí ukazujú na masovú produkciu železných predmetov (*Čambal 2009, 155*), ktorá ďaleko presahovala miestnu potrebu a v rámci obchodu bola distribuovaná prinajmenšom medzi obyvateľstvo priľahlých nížinných osád. Špecifickou je situácia v dobe rímskej. V nížinných oblastiach juhozápadného Slovenska sa usadzujú bojovné germánske kmene, zatiaľ čo na severe dožíva v horských oblastiach pôvodné obyvateľstvo etnicky zmiešanej púchovskej kultúry. Kým na severnom Slovensku, osídlenom nositeľmi púchovskej kultúry, pretrváva využívanie opevnení, v južnejších oblastiach sú vyšinné polohy opätovne osídľované až v súvislosti s neistou situáciou v dobe sťahovania národov (*Pieta 2000, 132*) a tento trend pokračoval v období včasného stredoveku. Ojedinelé nálezy z doby rímskej na miestach, ktoré boli v minulosti opevnené, svedčia skôr o príležitostnom využívaní týchto polôh.

Pohoria ako zdroj nerastných surovín

Ďalším faktorom, ktorý mal vplyv na osídľovania horských polôh, bolo hľadanie zdrojov surovín. Už v neolite to bola snaha získania vhodnej kamennej suroviny na výrobu kvalitných nástrojov. Neskôr to

bola potreba hľadania rúd na produkciu farebných kovov. Tejto problematike nebola u nás venovaná dostatočná pozornosť a zatiaľ máme veľmi málo priamych dokladov ťažby kovovej rudy ako sú napr. nálezy mlatov na roztlkanie medenej rudy v Španej doline (*Furmánek/Veliačik/Vladár 1991, 218*). Určenie pôvodu rudy sťažuje časté pretavovanie poškodených predmetov praktizované prinajmenšom od doby bronzovej. Dôležitou je aj otázka, nakoľko pokrývali spotrebu farebných kovov z miestnych zdrojov a aký význam zohrával v tomto smere diaľkový obchod. Špecifickou problematikou je výskyt mosadze – najstaršie mosadzné predmety sa v Európe objavujú v prostredí lužickej kultúry, v Čechách až od doby halštatskej (*Droberjar/Frána 2004, 443*). K masovejšiemu výskytu mosadze dochádza až od neskorej doby laténskej. Tento jav možno dať jednoznačne do súvisu s rozširujúcimi sa kontaktmi s územím Rímskej ríše. Významným dokladom masívneho dovozu suroviny z rímskeho územia je 102 cm dlhý a 11,9 kg tyčovitý mosadzný ingot objavený v interiéri stavby postavenéj v rímskom štýle na akropole bratislavského oppida (*Resutík 2016, 46*). Z takéhoto predmetu bolo možné vyrobiť stovky spôn, či iných drobných predmetov. Pritom môžeme predpokladať, že do oppida bola dovezená pravdepodobne celá zásielka ingotov.

V dobe rímskej sa mosadzné spony objavujú už počas najstaršieho horizontu germánskeho osídlenia (*Droberjar/Frána 2004, 445*). Analýzy kovov ukazujú, že veľká časť predmetov označovaných ako bronzové je v skutočnosti vyrobená z mosadze (*Zeman 2017, 172–174*). Predmety sú často vyrobené zo zliatiny medi, cínu a zinku. Niekedy je problematické jednoznačne určiť či ide o bronzový, alebo mosadzný predmet – niektoré predmety majú takmer rovnakú prímes cínu a mosadze (*Tirpák 2018, 10*). To ukazuje na častú recykláciu kovu v tomto období. Medzi bádateľmi zaoberajúcimi sa dobou rímskou prevláda názor, že Germáni využívali masovú produkciu farebných kovov na území Rímskej ríše a svoju potrebu pokrývali dovozom z tohto územia (*Elschek 2017, 97*), neboli tak závislí na zdrojoch v horských oblastiach Slovenska. Surovinu dovážali či už vo forme ingotov, alebo častejšie kovového šrotu. Zlato a striebro získavali najpravdepodobnejšie pretavovaním rímskych mincí. Svedčia o tom napr. zliate rímske denáre z Devínskej Novej Vsi (*Elschek 2007, 146*). Pri niektorých zlatých predmetoch možno na základe váhy určiť, koľko mincí bolo použitých na ich výrobu. Iná situácia bola ohľadom získavania železnej suroviny. Nálezy z juhozápadného Slovenska ukazujú, že prinajmenšom časť železa bola produkovaná na kvádskom (resp. markomanskom) území (Bratislava-Dúbravka, Zohor) aj keď sa stretávame aj s dovozom rímskych železných predmetov (depot z Dunajskej Lužnej). Do úvahy treba zobrať aj Tacitovu zmienku o Kotínoch, ktorí na svoju hanbu boli nútení dodávať Sarmatom a Germánom železo (*Germania, 43*).

Komunikácie cez horské oblasti a výskyt ojedinelých nálezov

Ďalšou problematikou, ktorej bola v slovenskej archeológii venovaná len minimálna pozornosť, je problematika pravekých, protohistorických a stredovekých komunikácií vedúcich cez horské oblasti. Ich priebeh nám okrem terénneho reliéfu indikuje výskyt ojedinelých stratových nálezov, prípadne depotov ukrytých na ich trasách. Pritom tie isté komunikácie, ktoré boli využívané v stredoveku, boli z veľkej časti využívané aj v starších obdobiach. To potvrdzuje aj najnovší výskum tzv. úvozových ciest v Českej republike, ktorým sa zaoberá archeológ David Vích (*Vích 2018*). Je zaujímavé, že cesty často viedli po hrebeňoch hôr. Jednou z príčin môže byť snaha vyhnúť sa podmáčanému terénu v údoliach potokov a v podhorských oblastiach. Napriek tomu, že v dobe rímskej nemáme v kvádskej oblasti doložené osídlenie horských oblastí, v horskom teréne sa predsa len stretávame s výskytom ojedinelých nálezov z doby rímskej. Väčšinou ide o stratové nálezy, aj keď v niektorých prípadoch možno uvažovať o ich uložení do zeme z kultových, alebo iných dôvodov. Takéto nálezy súvisia s pohybom ľudí v horskom teréne – či už po predpokladaných komunikačných trasách, alebo aj mimo nich. Dobrým príkladom môžu byť nálezy rozptýlené v Devínskych Karpatoch (*Bazovský 2011, obr. 2; 3*). Niektoré stratené predmety môžu súvisieť s vojenským konfliktom, napr. železné meče z Bratislavy-Lamača a Bratislavy-Rače (*Turčan 2017, 40–44*), alebo zatiaľ nepublikované súčasti honosného germánskeho konského postroja objavené na horskom výbežku pri Borinke.

Hory ako miesta kultu

Ako už bolo spomenuté v súvislosti s komunikačnými ťahmi cez pohoria, mnohé nálezy v horských oblastiach priamo nesúvisia s osídlením. Nemusia ísť ani o stratové nálezy, či ukrytie majetku v čase nebezpečenstva. Výrazné vrchy, skalné útvary, či jaskyne odpradáva priťahovali pozornosť ľudí. Zbrane, šperky, i predmety dennej potreby mohli byť do zeme ukladané z kultových dôvodov obyvateľstvom

sídliaom na úpätí kopcov. Kultové dôvody ukladania predmetov do zeme nie je možné vždy jednoznačne definovať (*Pieta 2000*, 145–149). Už spomínané honosné súčasti konského postroja z Borinky boli objavené na plošine na horskom výbežku ohraničenom z dvoch strán prudkým zrázom. Kultové pozadie naznačujú aj mnohé analogické nálezy, tzv. „Kriegsbeuteopfer“ zo severnej Európy, ako aj starší podobný nález z Mödringu v Dolnom Rakúsku (*Friesinger/Tuzar/Pollak 2000–2001*, 268).

Záver

Na rozdiel od pomerne husto osídlených nížinných oblastí boli horské a podhorské oblasti v praveku a včasnom stredoveku osídlené oveľa menej intenzívne. Hustota osídlenia bola ovplyvnená viacerými faktormi. Najvýraznejší vplyv na vývoj osídlenia mali jednoznačne klimatické podmienky a kvalita pôdy. Prví roľníci preferovali úrodnejšie nížinné oblasti a až zvýšenie populácie viedlo k osídľovaniu menej úrodnejších oblastí. Treba počítať tiež so sezónnym osídlením súvisiacim s rozličnými činnosťami – napr. pastierstvom, rybolovom a podobne. Jedným z impulzov pre osídľovanie horských a podhorských oblastí bola nesporne potreba hľadania zdrojov nerastných surovín a ich ťažby – bohužiaľ máme zatiaľ z územia Slovenska minimum priamych dokladov ťažby v sledovaných obdobiach. Ďalším podnetom pre osídľovanie horských a podhorských oblastí mohli byť konflikty v rámci pravekých komún, resp. etnické pohyby (tlak cudzích etník). V časoch etnických pohybov a nestabilnej situácie poskytovali dobre brániteľné vyvýšené miesta na okraji hôr ochranu pred nepriateľom. To viedlo k budovaniu opevnení, ktoré môžu byť súčasne aj odrazom sociálnej diferenciácie spoločnosti. Menší vplyv na osídlenie a prosperitu sídlisk mali obchodné trasy, ktoré nám okrem terénnych daností indikujú aj ojedinelé stratové nálezy. Niektoré archeologické nálezy mimo osídlených oblastí nie je možné jednoznačne interpretovať, hoci časť z nich nepochybne súvisí s kultovými praktikami.

Literatúra

- Bazovský 2011* – I. Bazovský: Rímske a germánske aktivity v okolí rímskej stanice na Devíne. In: E. Droberjar (ed.): *Archéologie barbarů 2010: Hroby a pohřebiště Germánů mezi Labem a Dunajem*. Olomouc 2011, 481–490.
- Čambal 2009* – R. Čambal: Nové nálezy z doby laténskej z Plaveckého Podhradia-Pohanskej. Zbor. SNM 103, Arch. 19, 153–164.
- Droberjar/Frána 2004* – E. Droberjár/J. Frána: Antická mosaz (aurichalcum) v českých nálezoch časně doby římské. *Archéologie ve středních Čechách* 8, 2004, 441–462.
- Elschek 2007* – K. Elschek: Römische Münzen entlang der Bernsteinstrasse im slowakischen Marchgebiet nördlich von Carnuntum (Westslowakei) und ein Beleg der Sekundärverwendung von römischen Münzen. *Slov. Num.* 18, Nitra 2007, 143–155.
- Elschek 2017* – K. Elschek: Bratislava-Dúbravka im 1. bis 4. Jahrhundert n. Chr. Germanischer Fürstensitz mit römischen Bauten und die germanische Besiedlung. Nitra 2017.
- Farkaš/Plachá 2002* – Z. Farkaš/V. Plachá: Neolitické a eneolitické nálezy z Malých Karpát a otázka výšinných sídlisk. In: I. Kuzma/I. Cheben (eds.): *Otázky neolitu a eneolitu našich krajín – 2001*, Nitra 2002, 73–89.
- Friesinger/Tuzar/Pollak 2000–2001* – H. Friesinger/J. M. Tuzar/M. Pollak: Neue Überlegungen zu einem alten Depotfund der Jüngerer Römischen Kaiserzeit aus der KG Mödring, Niederösterreich. *Arch. Austriaca* 84–85, 2000–2001, 259–278.
- Furmánek/Veliačik/Vladár 1991* – V. Furmánek/L. Veliačik/J. Vladár: Slovensko v dobe bronzovej. Bratislava 1991.
- Germania* – slovenský preklad: P. C. Tacitus: *Agricola, Anály, Germania, História*. Tatran 1980.
- Pieta 2000* – K. Pieta: Latènezeitlicher Burgwall und Opferplatz (?) in Trenčianske Teplice. In: J. Bouzek/H. Friesinger/K. Pieta/B. Komoróczy (eds.): *Gentes, Reges und Rom. Auseinandersetzung – Anerkennung – Aufpassung*. Brno 2000, 129–153.
- Resutík 2016* – B. Resutík: Kelti z Bratislavy. Rímska stavba II vo svetle antického stredomorského importu v keltskom prostredí a torzá stavieb III, IV a VI. Katalóg výstavy. Bratislava 2016, 35–49.
- Tirpák 2018* – J. Tirpák: Röntgenovo-fluorescenčná analýza predmetov zo sídliska v Tvrdošovciach. Nitra 2018.
- Turčan 2017* – V. Turčan: Nové nálezy mečov z priestoru Bratislavskej brány. Štud. Zvesti AÚ SAV 61, 2017, 41–46.
- Vích 2018* – D. Vích: Průzkum úvozových cest u Cetkovic na Malé Hané. In: J. Martínek (ed.): *Výskum historických cest v interdisciplinárním kontextu*. Brno 2018, 47–51.
- Zeman 2017* – T. Zeman: Střední Pomoraví v době římské. Svědectví povrchové prospekce. Olomouc 2017.

Gebirgs- und Vorgebirgsgebiete der Westslowakei und ihre Beziehung zur Besiedlung vom der Urgeschichte bis zum Frühmittelalter

Igor Bazovský

Im Unterschied zu den relativ dicht besiedelten Niederungen waren Gebirgs- und Vorgebirgsgebiete während der Urgeschichte und im frühen Mittelalter viel weniger intensiv besiedelt. Die Besiedlungsdichte war durch mehrere Faktoren beeinflusst. Den markantesten Einfluss auf die Siedlungsentwicklung hatten eindeutig klimatische Bedingungen und die Bodenqualität. Die ersten Bauern bevorzugten fruchtbare Niederungen und erst die Populationserhöhung führte zur Besiedlung weniger fruchtbarer Gebiete. Man muss auch mit der saisonbedingten Besiedlung rechnen, die mit verschiedenen Tätigkeiten zusammenhängen – z. B. dem Hirtentum, der Fischerei und so ähnlich. Die Besiedlungstätigkeit verschiedener Lagen beeinflusste auch die Klimaänderung. Z. B. in trockeneren Zeiten sind auch Auen besiedelt, die vorhin für die Besiedlung nicht günstig waren, der Eintritt eines feuchteren Klimas hatte umgekehrt zur Folge den Besiedlungsniedergang an Stellen die von Überschwemmungen und Grundwasser gefährdet waren. Ein wärmeres Klima ermöglichte die Pflanzenzüchtung in Gebieten die vorhin nur für die Weide günstig waren und somit eine Verschiebung der Besiedlung in höhere Seehöhen.

Einer der Impulse für Besiedelung von Gebirgs- und Vorgebirgsgebieten war unzweifelhaft die Notwendigkeit der Rohstoffquellsuche und ihrer Förderung – leider haben wir vom slowakischen Gebiet bisher ein Minimum direkter Förderungsbelege in den verfolgten Zeiten. Während der römischen Kaiserzeit deckten die Bewohner der Niederungen den Bedarf an Buntmetallen durch das Umschmelzen römischer Metallerzeugnisse. Beweis dessen ist das Vorkommen von Messinggegenständen und Bronzen mit Zinkbeimengung. Interessant ist die Erwähnung von Tacitus über die Kotiner, deren Schande es war das sie den Sarmaten und Germanen Eisen ausliefern mussten. Ein weiterer Anlass für die Besiedlung von Gebirgs- und Vorgebirgsgebieten konnten die Konflikte im Rahmen der urgeschichtlichen Kommunitäten sein, bzw. ethnische Bewegungen (Druck fremder Ethnika). In der Zeit ethnischer Bewegungen und einer unstabilen Situation boten gut zu verteidigende Höhenlagen an Gebirgsrändern Schutz vor den Feinden. Das führte zum Ausbau von Befestigungen, die gleichzeitig eine Reflexion der sozialen Gesellschaftsdifferenzierung sein können. Einen geringeren Einfluss auf die Siedlungen hatten die Handelsrouten, die uns außer Terraingebenenheiten auch einzelne Verlustfunde indizieren. Hier muss man gegenseitige Interaktionen der Bewohner der Gebirgs- und Vorgebirgsgebiete betonen – vor allem Mangel an Rohstoffquellen in den Niederungen und umgekehrt eine niedrige Ergiebigkeit der Züchtung landwirtschaftlicher Produkte in Gebirgsgebieten führte zum Bedürfnis des gegenseitigen Handels. Einige archäologische Funde außerhalb der besiedelten Gebiete kann man nicht eindeutig interpretieren, obwohl ein Teil von diesen unzweifelhaft mit Kultpraktiken zusammenhängt.

Abb. 1. Im Text erwähnten Fundstellen. 1 – Bratislava-hrad; 2 – Bratislava-Devín; 3 – Bratislava-Dúbravka; 4 – Bratislava-Devínska Nová Ves; 5 – Bratislava-Lamač; 6 – Bratislava-Rača; 7 – Borinka; 8 – Zohor; 9 – Plavecké Podhradie; 10 – Prašník; 11 – Dunajská Lužná.

Mgr. Igor Bazovský, PhD.
SNM – Archeologické múzeum
Žižkova 12
P. O. BOX 13
810 06 Bratislava
igor.bazovsky@snm.sk
igorbazovsky@centrum.sk

MAPPA COMITATUS POSONIENSIS

Accuratiore Astronomico-Geometrica concinnata

1784

ISSN 1336-6637

ISBN 978-80-8060-458-5

9 788080 604585